

İlkokul 1-4. Sınıflarda Okutulan Türkçe Ders Kitaplarındaki Dinleme Metinlerinin Belirlenen Ölçütlere Göre İncelenmesi

Bilge TURAN SİVİŞ¹
Selim EMİROĞLU²

Öz

Bu araştırmada 2018-19 eğitim ve öğretim yılında ilkokul 1, 2, 3 ve 4. sınıflarda okutulan Türkçe ders kitaplarındaki 72 dinleme/izleme metni, taşınması gereken özellikler bakımından betimsel bir desenle incelenmiştir. Metinlerin analizinde doküman inceleme ve uzman görüşünden yararlanma teknikleri kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, metinlerin öğrenciye görelilik, tür dağılımı, söz varlığı ve sesletim bakımından literatürde ve öğretim programında belirlenen ölçütlere genelde uyulmadığı ve bir planlama yapılmadığı, fakat şiddet ve argo içerik, diksiyon bakımından programlara uygun olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Dinleme becerisi, Dinleme/İzleme metinleri, Türkçe Ders Kitapları.

¹ İstanbul Aydın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği, turanbilge@hotmail.com

² Doç. Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, selimemiroglu@aydin.edu.tr

Examination of Listening Texts in Term of Some Criterias in Turkish Books in Primary School From 1st Grades to 4th Grades

Abstract

In this study, 72 listening / monitoring texts in Turkish textbooks taught in the 1st, 2nd, 3rd and 4th grades in the 2018-19 academic year were examined with a descriptive pattern. Document analysis and expert opinion techniques were used in the analysis of texts. As a result of the study, it was understood that the texts were generally not followed and not planned in terms of relativity, species distribution, vocabulary and pronunciation in the literature and the curriculum, but they were suitable for programs in terms of violence and slang content, diction.

Keywords: Listening skills, Listening / Watching texts, Turkish Course Book

GİRİŞ

Bireylerin sahip olduğu iletişim yeteneğini, iletişim vasıtası olarak nitelendirilen dili kullanabilme becerisi belirler (Tekin, 1980: 17). Bireyler ana dillerini verimli ve etkili bir şekilde kullandıkça diğer bireylerle kurdukları iletişimlerdeki ve hayatlarındaki başarıları da artacaktır. Anlama ve anlatma faaliyeti, bir öğrencinin dinlediği konuşmalarla ilgili düşüncelerini açıklaması ya da bir bebeğin çevresinde bulunan bireyleri gözlemleyerek duyduğu sesleri taklit etmesi gibi birçok örnekte görüldüğü gibi yaşamın her anında var olur (Doğan, 2012: 27). İlköğretim Türkçe programlarına bakıldığında eğitim sürecinde okuma, yazma ve konuşma becerilerine verilen önem kadar dinleme becerisine önem verilmediği anlaşılır. Dinleme becerisi ile ilgili davranışlar ilk olarak 1981 Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı kapsamında yer almaya başlamıştır (Coşkun, 2009: 27). Bu programa göre Türkçe ders kitaplarında yer alan dinleme metinlerinin de amaçlara uygun olarak hazırlanmış olması gerekmektedir. Ne yazık ki, kimi ders kitapları sayfa sınırı, yazar veya yayınevi tercihi gibi sebeplerden dolayı bazı hatalar içerebiliyor. Dinleme metinlerinin diğer dil becerilerine olumlu katkısı olması nedeniyle özellikle ilköğretim birinci kademedeki üzerinde titizlikle durulması gerekir.

Türkçe Öğretim Programı ve Dinleme Becerisi

Dil öğretimi, öğrencilerin becerilerini temel alan bir süreç olarak ifade edilir (Balun, 2008: 26). Türkçe dersinin öğretim programı önceleri ilköğretim birinci ve ikinci kademesinde ayrı ayrı planlanırken, son yıllarda tek bir programda 8 yıllık bir Türkçe dersi öğretim programı uygulanmaktadır. Yeni programda Türkçe dersinin özel amaçları şu maddeler hâlinde belirtilmiştir (MEB, 2019: 8):

- Dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin geliştirilmesi,
- Türkçeyi, konuşma ve yazma kurallarına uygun olarak bilinçli, doğru ve özenli kullanmalarının sağlanması,
- Okuduğu, dinlediği/izlediğinden hareketle, söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmalarının; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmelerinin sağlanması,
- Okuma yazma sevgisi ve alışkanlığını kazanmalarının sağlanması,
- Duygu ve düşünceleri ile bir konudaki görüşlerini veya tezini sözlü ve yazılı olarak etkili ve anlaşılır biçimde ifade etmelerinin sağlanması,
- Bilgiyi araştırma, keşfetme, yorumlama ve zihinde yapılandırma becerilerinin geliştirilmesi,
- Basılı materyaller ile çoklu medya kaynaklarından bilgiye erişme, bilgiyi düzenleme, sorgulama, kullanma ve üretme becerilerinin geliştirilmesi,
- Okuduklarını anlayarak eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmelerinin ve sorgulamalarının sağlanması,
- Millî, manevi, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal değerlere önem vermelerinin sağlanması, millî duygu ve düşüncelerinin güçlendirilmesi,
- Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla estetik ve sanatsal değerleri fark etmelerinin ve benimsemelerinin sağlanması amaçlanmıştır.

Türkçe dersinin birinci kademeye yönelik amaçları ise eski programlarda yer almaktadır. Türkçe dersi 2009 programında bu amaçlar “Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanan, eleştirel ve yaratıcı düşünebilen, bilgiyi kullanabilen, üretebilen, girişimci, kişisel ve sosyal değerlere önem veren bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır.” (MEB, 2009: 3) şeklinde belirtilmiştir.

Türkçe öğretim programlarına göre Türkçe dersinde her sınıf düzeyinde sekiz farklı temanın öğretilmesi benimsenmiştir (MEB, 2019: 15). Bu temalardan “Erdemler”, “Millî Kültürümüz”, “Millî Mücadele ve Atatürk” temaları zorunlu, birey ve toplum, okuma kültürü, iletişim, hak ve özgürlükler, kişisel gelişim, bilim ve teknoloji, zaman ve mekân, doğa ve evren, sanat, vatandaşlık, çocuk dünyası temaları da seçmeli olarak verilmiştir (MEB, 2019: 15-16). Dersin bu temaları her sınıf seviyesinde korunurken kazanımları dinleme, okuma, konuşma ve yazma olmak üzere dört temel dil becerisi alanında, 1-4. sınıflar için alıcı dil becerileriyle ilgili 149, ifade edici dil becerileriyle ilgili ise 86 olmak üzere toplamda 235 kazanım planlanmıştır (MEB, 2019: 20-50). Bu kazanımların 46’sı dinleme, 20’si konuşma, 66’sı yazma ve 103’ü okuma alanındadır.

Türkçe dersi; okuma, yazma, dinleme/izleme ve konuşma becerilerinden oluşmaktadır. Bu nedenle ders kazanımları, ders kitapları, etkinlikler ve ders materyalleri bu dört beceriye göre düzenlenmelidir (MEB 2019: 8, 19). Birbiriyle sıkı ilişkisi olan bu beceriler aynı zamanda kişinin düşünme, iletişim ve çevreyi algılayıp anlama becerilerini geliştirir (Akyol, 2010: 35, 106). Dinleme becerisi diğer dil becerilerine göre alıcı dil becerisi sınıfında olmak bakımından daha özel bir yere sahiptir. “Dinlemek” Türkçe Sözlük’te “işitmek için kulak vermek” olarak tanımlanmıştır (TDK, 2005: 534). Fakat Ergin (2012: 107) dinlemenin psikolojik süreç olduğunu, kişinin, seslerin ve varsa konuşma görüntülerinin farkına varması ve bunlara dikkatini vermesi sonucunda başladığını belirtir. İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu’na (MEB, 2009) göre dil öğrenme, dinlemeyle başlayan bir süreçtir. Kingen (2000) dinleme sürecinin algılama, dikkati yoğunlaştırma, anlamlandırma ve hatırlama evrelerinden oluştuğunu belirtir (akt. Doğan, 2007: 5).

Dinleme büyük ölçüde psikolojik ve sosyal faktörlerin etkisi altında kalan bir iletişim unsurudur. Dinlemenin niteliği konuşmacının ses tonu, beden dilini kullanma kabiliyeti, dinleyenin psikolojik, sosyal ve zihinsel durumu, konunun ortaya konuluşu ve muhteva nitelikleri ve konu ile ilgili deneyimlerine göre anlam kazanır (Çifçi, 2001: 169-170). TDK’nin (2005: 534) “işitmek için kulak vermek”, Ergin’in (2012: 107) “seslerin ve görüntülerin farkına varma ve tüm bunlara dikkatini verme” şeklinde açıkladığı dinleme eylemi bilinçli bir eylem olup amaca göre de kendi içinde çeşitlenmektedir (Aydın, 2018: 76-82). Bu nedenle MEB (2006: 62-

63) dinlemeyi katılımcı, katılımsız, not alarak, kendini konuşanın yerine koyarak, yaratıcı, seçici ve eleştirel dinleme şeklinde çeşitlendirmiştir.

Ders Kitaplarında Yer Alan Metinler

Türkçe dersinde bir öğretim materyali olarak kullanılan metinler zihinsel bir fikrin yazılı anlatım örneği olmak bakımından önemlidir. MEB her yazı parçasının bir ders kitabı için “metin” niteliği taşımayacağını belirtir. Bu nedenle Yıldız (2008: 118) ders kitaplarındaki metinlerin konu, olay, mesaj ve hedef kitlenin kim olduğuna göre hazırlanması gerektiğini belirtir. MEB (2019: 16-18) ise ders kitaplarında metinlerin kaç adet yer alması gerektiğini aşağıdaki tabloya göre vermiştir.

Tablo 1: Türkçe Ders Kitaplarındaki Metin Sayı ve Öğrenme Alanları

Sınıflar	Tema	Metin	Beceri	Toplam
1, 2, 3, 4, 5, 6, 7,8	8'er tema	4'er metin	3'er zorunlu okuma	24
			1'er zorunlu dinleme	8
		8'er metin	8'er Serbest okuma	8
Toplam	8	12		40

Metinler, dil bilgisi kuralları yönünden kusursuz olmanın yanında doğru konuşma ya da düşünme beceri örneklerini de verir. Bu nedenle metinler görsel sunum bakımından da ilgi çekici ve motive edici olmalıdır (Payza, 2015: 45, 6). MEB'in (2019: 10) metinlerin öğrenciye uygun olmasını belirtmesinin yanında, Akyol (2010: 198) ilköğretim 1. ve 2. sınıflar için 25-100 kelime arası, 3. ve 4. sınıflar için 100-200, 5. sınıf için 200-300 kelime arası olmasını önerir. Yeni programlarda sadece öğrenciye göre uygun ve kısa olması istenirken, 1981 tarihli programda ölçüler verilmiştir (MEB, 1981: 331-332).

Tablo 2: *Sınıf Seviyelerine Göre Dinleme/İzleme Metni Süreleri (1981 Programı)*

	Dinleme metni süresi
1. Sınıf	3-5 dakika masal/öykü
2. Sınıf	5-8 dakika masal/öykü
3. Sınıf	8-10 dakika masal/öykü
4. Sınıf	10-20 dakika masal/öykü (150-200 kelime)

Ayrıca Yıldız (2008: 331), 200 sözcüklü bir metnin iyi anlaşılabilmesi için anlamı bilinmeyen sözcük sayısının 15'i geçmemesi gerektiğini belirtir. Yavuzer (2001: 190-191) ise, ilköğretimin ilk sınıflarından itibaren öncelikli olarak serüven, öykü, masal, bilgi ve kültür ve eğitici edebi metinler olacak şekilde sıralanmasını önermektedir. Metinlerin okunabilirlik ölçüsünü veren Ateşman (1997: 73-74), Türkçe için ortalama hece uzunluğunun 2,2, bir cümlede ortalama sözcük sayısının ise 9-10 sözcük olduğunu belirtir. Dinleme metinlerinde ise en kolay metin 2,2 heceli sözcüklerden ve 4 sözcüklü cümlelerden, en zor metin ise 3,0 heceli sözcüklerden ve 30 sözcüklü cümlelerden oluşması gerektiğini vurgular. Metinler farklı bakış açılarına ve amaçlarına göre değişik isimler ya da türler altında tasnif edilse de Türkçe dersi öğretim programı hikâye edici, bilgilendirici ve şiir olmak üzere üç grupta sınıflandırmıştır. Türlerin dağılımına göre ise en fazla metin biçimi %41,18 öyküleyici, ondan sonra %35,29 bilgilendirici ve en son %23,53 oranında şiir biçimine yer verilmelidir (MEB, 2019: 17).

Dinleme Metni

Dinleme metinleri diğer metin türleri gibi programla, ders amaçlarıyla, çocukların gelişimsel özellikleriyle uyumlu olmak durumundadır. Yeni öğretim programları özel bir kritere yer vermese de eski öğretim programlarının içeriğinde bulmak mümkün. Örneğin 2005-2006 Türkçe dersi öğretim programında dinleme/izleme becerileriyle ilgili metinlerin taşınması gereken niteliklerden şöyle bahsedilmiştir (MEB, 2006: 57):

1. Türk Millî Eğitiminin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olmalıdır.
2. Millî, kültürel ve ahlâkî değerlere, milletimizin bölünmez bütünlüğüne aykırı unsurlar yer almamalıdır.

3. Siyasî kutuplaşmalara ve ayrımcılığa yol açacak bölücü, yıkıcı ve ideolojik ifadeler yer almamalıdır.
4. Öğrencilerin sosyal, zihinsel, psikolojik gelişimini olumsuz yönde etkileyebilecek cinsellik, karamsarlık, şiddet vb. öğeler yer almamalıdır.
5. İnsan hak ve özgürlüklerine, insanî değerlere aykırı öğeler yer almamalıdır.
6. Dersin amaçları ile kazanımlarını gerçekleştirecek nitelikte olmalıdır.
7. Öğrencilerin ilgi alanlarına ve seviyesine uygun olmalıdır.
8. İşlenecek süreye uygun uzunlukta olmalıdır.
9. Türkçenin anlatım zenginliklerini ve güzelliklerini yansıtmalıdır.
10. Dinleme metinlerinde, metnin özünü ve anlam bütünlüğünü bozmamak kaydıyla kısaltma ya da düzenlemeye gidilebilir. Düzenleme sırasında metne cümle ya da paragraf düzeyinde ekleme yapılamaz.
11. Aynı temada birden fazla dinleme/izleme materyaline yer verilecekse bunları türleri farklı olmalıdır.
12. Öğrencilerin dil zevkini ve bilincini geliştirecek, hayal dünyalarını zenginleştirecek nitelikte olmalıdır.
13. Öğrencinin kişisel gelişimine katkıda bulunacak ve onlara estetik bir duyarlılık kazandıracak nitelikte olmalıdır.

Metinlerde bilhassa öğrencilerde dil zevki ve bilinci geliştirecek, hayal güçlerini zenginleştirecek özellik taşıması ayrıca ifade edilmiştir. Ayrıca dil estetiğinin arandığına da vurgu yapılmıştır. Metinlerin özellikle ilkökul birinci kademe seviyesindeki çocukların yaş, gelişim özellikleri ve ilgilerine uygun olması önemlidir. Bu yaş seviyesindeki çocukların daha çok yakından uzağa, somuttan soyuta veya soyuttan somuta doğru bir anlatımla, gelişimsel özellikleriyle ilişkilendirilerek onların hayal güçlerini canlandırıcı imgesel bir dilin kullanılması dinleme metinlerini daha etkili kılacaktır (Yurt, 2017: 803; Şimşek, 2012: 88). Bu nedenle metinler tercih edilirken öğrencilerin yakın çevreleriyle uyumlu ve ilgi duyacakları konuları içermesine dikkat edilmelidir.

Türkçe ders kitaplarında yer alması gereken söz varlığı bir yönüyle öğrenci seviyesine uygun olmalıdır. Bu uyum bir yandan öğrencinin okuduğunu veya dinlediğini anlamasını sağlarken diğer yandan de yeni kelimelerin anlamlarının kavranmasında yardımcı olmaktadır. Karadağ (2005: 70-

106) ilköğretim seviyesindeki öğrencilerin yaygın kelime dağarcıklarıyla ilgili yaptığı araştırmada birinci sınıfa gelmiş öğrencilerin ortalama 662, ikinci sınıfta 1031, üçüncü sınıfta 1506 ve dördüncü sınıfta 2149 kelimeyi yaygın kullandıklarını belirtir. Ders kitaplarındaki metinlerin bu genel özelliklere uygun hazırlanması, metinlerin etkililiğini ve programa uygun olarak amaçlılığını da artıracaktır.

Türkçe dersinin 27 konuşma, 39 dinleme, 72 yazma ve 97 okuma olmak üzere toplam 235 kazanımı vardır (MEB, 2019: 20-50). Kazanımlar programın sarmal yapısı nedeniyle her sınıf seviyesinde birbirinin tekrarı olup sınıf seviyesi yükseldikçe bir ya da iki adet yeni kazanım eklendiği görülür. Dinleme becerisiyle ilgili kazanımların sınıf bazında dağılımları eşit gibi dursa da birinci ve ikinci sınıfın kazanımları üçüncü ve dördüncü sınıfın kazanımlarından daha az sayıdadır (MEB, 2019: 20-50).

Ders kitaplarında yer verilecek metinlerin özellikleriyle ilgili yapılan araştırmalar genelde dört dil becerisini kapsayacak şekilde yapılmışlardır. Yılmaz ve Korkmaz (2017) Türkçe ders kitaplarındaki metinleri öğrenme alanına göre ayırtmadan incelemişler, metinlerde ana fikir eksikliği ve kelime sayılarının sınıf seviyelerine uygun olmadığını tespit etmişlerdir. Baş ve Yıldız (2015) ilkökul 1. sınıf Türkçe ders kitaplarının görsel nitelik özelliklerinin yetersiz olduğunu tespit etmiştir. Canlı (2014), Gündoğdu (2011), Keklik (2009) ise Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin seçiminde “çocuğa görelilik”, metin ve tema uyumuna dikkat edilmediğini ortaya koymuştur. Kolaç (2009) ve Sulak (2009) metinlerin çoğunun öyküleyici olsalar da sıklıkla bilgilendirici nitelikler taşıdığı, çoğunun başlığı ile metin arasında ilişki olmadığı, kimisinde ana fikre dahi rastlanmadığını tespit etmiştir.

Türkçe ders kitaplarında yer alan metinler üzerine yapılan bu araştırmalar incelendiğinde, neredeyse tamamının yüzeysel olarak metin türlerini konu edindiği fakat farklı dil becerilerinin fazla araştırılmadığı dikkat çekmektedir (Aydın, 2018: 128-129). Bu nedenle bu araştırmada ilkökul 1, 2, 3 ve 4. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan dinleme metinleri söz varlığı, okunabilirlik, metin türü, sesletim, görsel uyum ve içeriğin öğrencilerin düzeyine uygun olup olmadıklarına cevap aranmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada tarama modelinde betimsel bir çalışma şeklinde tasarlanmış, tarama modellerinden “doküman incelemesi” ve “içerik analizi” tekniği kullanılmıştır. “Tarama modelleri geçmişte ya da hâlen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır.” (Karasar, 2009: 77). İçerik analizi tekniği uygulanırken önce veriler kodlanır, temalar bulunur, kod ve temalar düzenlenir, bulgular tanımlanarak yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 242-243). Araştırmada nitel ve nicel verilerden yararlanılmıştır. Nitel veriler üzerinde analiz ve yorumlamalar yapmak için listeleme, sınıflandırma, tablo ve grafikleştirme teknikleri kullanılmıştır.

Çalışma Materyali

Araştırmanın materyalini 2018-19 eğitim öğretim yılında ilkökul 1-4. sınıflarda ders kitabı olarak okutulan kitaplarda yer alan 72 dinleme metni oluşturmaktadır. Metinlerle ilgili tanıtıcı bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3: Çalışma Materyali Metinlerle İlgili Tanıtıcı Bilgiler

	Yayınevi	Yazar	Yılı	Metin sayısı f
1.Sınıf	MEB	Civelek, D., Gündüz, D.Y. ve Karafilik, F.	2018	20
	S.E.K	Yalçın, H. ve Yurdusever, A.	2018	20
2.Sınıf	KOZA	Ataşçi, A.	2018	8
3.Sınıf	DİKEY	Çeltik, E.	2018	8
	MEB	Karaduman, B.E., Özdemir, E. ve Yılmaz, O.	2018	8
4.Sınıf	MEB	Kaftan, A.H., Arslan, Ü., Kul, S. ve Yılmaz, N.	2018	8
Toplam				72

Verilerin Toplanması ve Analizi

Metinlerin yer aldığı ders kitapları sınıf seviyelerine göre Kitap 1A, Kitap 1B, Kitap 2A, Kitap 3A, Kitap 3B ve Kitap 4A şeklinde, dinleme metinleri “D.M” kısaltması ile kodlanmıştır. Metinler “1.3.” örneğindeki

gibi numaralandırılmıştır. Bu örnek ‘birinci temadaki üçüncü dinleme metni’ni ifade eder. Metinlerin analiz anahtar tabloları oluşturulurken MEB (1981: 332-334) eski öğretim programı, MEB (2019: 16-18) yeni öğretim programı, TTKB (2019) ders kitapları inceleme kriterleri, Ateşman’ın (1997) sözcük, cümle ve metin ölçütleri, Akyol’un (2010: 198) ve Güneş’in (2000: 35-40) farklı sınıflara göre metinlerde sözcük sayıları ve Yıldız’ın (2008: 331) metinlerin okunabilirliği için içermesi gereken en fazla yabancı kelime kriterinden yararlanılmıştır. Uzman görüşüne göre metinlerin sesletimleri (kötü-orta-iyi) tutarlılıkları (tutarlı-değil), çocuğa görelikleri (uygun-değil) şeklinde nitelenmiştir.

BULGULAR ve YORUM

Araştırma kapsamında 2018-19 eğitim-öğretim yılında ilköğretim 1-4. sınıflarda okutulan Türkçe ders kitaplarındaki 72 dinleme metni söz varlığı, okunabilirlik, edebî türler, sesletim, görseller ve içerik bakımından incelenmiş, metinlerin sayı ve genel içinde yüzdelik oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4: *Sınıflara Göre Metinlerle İlgili Sayısal Veriler*

	Yayınevi	f	Tüm metinler içinde %
1.Sınıf	MEB (Kitap 1A)	20	27,78
2.Sınıf	S.E.K (Kitap 1B)	20	27,78
3.Sınıf	KOZA (Kitap 2A)	8	11,11
4.Sınıf	DİKEY (Kitap 3A)	8	11,11
Toplam	MEB (Kitap 3B)	8	11,11
	MEB (Kitap 4A)	72	100

Birinci sınıf ders kitaplarının diğer sınıf seviyelerine göre neredeyse üç katı fazla (f=20) metne yer verdikleri tespit edilmiştir. Bu durum, birinci sınıfta yazma ve okuma becerilerinin öncelikli geliştirilmesinin önemiyle açıklanabilir. Bu fazlalık aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere, ilk temalarla ilgili daha fazla metne yer verilmesinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 5: Sınıf Bazında Temalara Göre Metin Sayıları

	Erdemler	Doğa ve Evren	Milli Kültürümüz	Çocuk Dünyası	Vatandaşlık	Milli Mücadele ve Atatürk	Sağlık ve Spor	Bilim ve Teknoloji	TOPLAM
1. Sınıf/A	4	4	4	4	1	1	1	1	20
1. Sınıf/B	4	4	4	4	1	1	1	1	20
2. Sınıf A	1	1	1	1	1	1	1	1	8
3. Sınıf/A	1	1	1	1	1	1	1	1	8
3. Sınıf/B	1	1	1	1	1	1	1	1	8
4. Sınıf A	1	1	1	1	1	1	1	1	8
TOPLAM	12	12	12	12	6	6	6	6	72

Ders kitaplarındaki temalar öğretim programına uygun olarak tablodaki sırasıyla verilmiştir (MEB, 2019: 15). Ayrıca ilk dört temanın da öğrencilerin çevre, kültür ve ahlak edinimi bakımından öncelikli temalardır. Öğretim programında verilen tema açıklamaları incelendiğinde çoğunun dinlemeye dayalı örnek olay üzerinden öğretilebilecek nitelikte oldukları anlaşılmaktadır. Programda her tema için 4 metin hazırlanması gerektiği, bunlardan birinin ise dinleme/izleme metni olması gerektiği belirtilir (MEB, 2019: 16). Ders kitaplarının bu ilkeye uymuş oldukları tespit edilmiştir.

Dinleme Metinlerindeki Söz Varlığı

Araştırma kapsamında incelenen dinleme metnlerinin söz varlıkları hesaplanmış, metinlerdeki sözcük sayısı, bilinmeyen sözcükler, ortalama sözcük uzunluğu, ortalama cümle uzunluğu ve metinlerde yer alan deyim/ atasözleri belirlenmiştir.

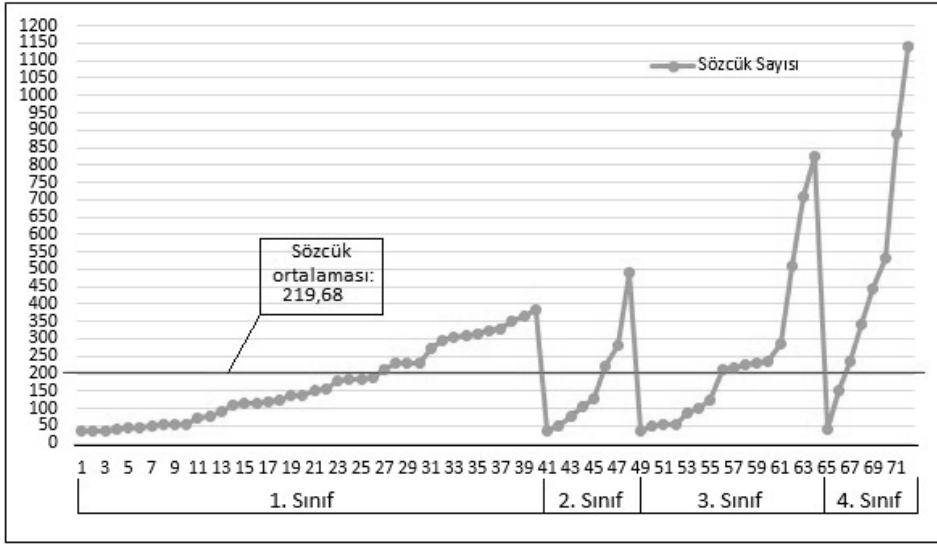
Metinlerdeki Sözcük Sayıları

Araştırma kapsamında incelenen metinlerin sözcük sayılarına ilişkin bulgular aşağıda paylaşılmıştır.

Tablo 6: *Türkçe Ders Kitabı Dinleme Metinlerinde Sözcük Sayıları*

D.M.	1. Sınıf		D.M.	2. Sınıf		3. Sınıf		4. Sınıf	
	Kitap 1A	Kitap 1B		Kitap 2A	Kitap 3A	Kitap 3B	Kitap 4A		
1.1.	52	321	1.1	51	216	100	890		
1.2.	273	385	2.1	488	87	709	1140		
1.3.	45	34	3.1	37	122	229	533		
1.4.	118	228	4.1	219	48	825	233		
2.1.	182	139	5.1	76	234	288	340		
2.2.	213	330	6.1	130	211	226	150		
2.3.	38	55	7.1	103	36	52	444		
2.4.	177	307	8.1	281	509	56	42		
3.1.	363	54							
3.2.	33	312							
3.3.	35	294							
3.4.	182	75							
4.1.	43	111							
4.2.	229	231							
4.3.	123	90							
4.4.	135	351							
5.1.	187	116							
6.1.	151	50							
7.1.	158	116							
8.1.	72	304							
Toplam	2.809	3.903		1.385	1.463	2.485	3.772		
Ortalama	140,45	195,15		173,13	182,88	310,63	471,50		
En düşük	33	34		37	36	52	42		
En yüksek	363	385		488	509	825	1.140		

Birinci sınıf seviyesinde dinleme metinleri her iki kitapta da yirmişer adettir. Diğer sınıfların her birinde ise 8 metin yer almıştır. Bu metinlerde yer alan sözcük sayıları birinci sınıfta ortalama 140,45 sözcükten başlamak üzere sınıf bazında düzenli artarak dördüncü sınıfta ortalama sözcük sayısı 471,50 olarak belirlenmiştir. Araştırma kapsamındaki 72 metnin sözcük sayılarına ilişkin sıralı eğri grafiği aşağıda verilmiştir.

Grafik 1: Metinlerin Sözcük Sayılarına İlişkin Sıralı Eğrisi

Yukarıdaki grafikte de görüleceği üzere, metinlerdeki sözcük sayılarının belirli bir sayıdan sonra ani yükseliş eğilimi gösterdiği tespit edilmiştir. Edilen bulgular, her sınıftaki metinlerin neredeyse yarısının 30-33 sözcük sayılı küçük metinlerden oluştuğunu göstermiştir. Her sınıf seviyesindeki metinlerin büyük bir kısmının sınıf seviyesinin üstünde kaldıkları görülmektedir. 1. ve 2. sınıftaki metinlerin bir kısmını 3. sınıftaki metinlerin büyük bir çoğunluğundan daha fazla sözcük sayısına sahiptir. Yine 2, 3 ve 4. sınıftaki metinler arasında kimi metinler 1. sınıf seviyesindeki metinlerle eş değer sözcük sayısına sahiptir. Bu durum metinlerde tercih edilen edebî türle ilişkili olabilir. MEB (2019: 17) sözcük sayılarıyla ilgili bilgi vermezken, Akyol (2010: 198) ilköğretim 1-2. sınıflarda 25-100, 3-4. sınıflarda 100-200, 5. sınıflarda ise 200-300 sözcük olmasını önerir.

Benzer bir kriter 1981 Türkçe Öğretim Programında (MEB, 1981: 332-334) “4. sınıftaki metinlerin 150-200, 5. sınıfta 200-300 kelimelik öykü, 6. sınıfta 150-200 kelimelik fikir metni, 350-400 kelimelik öykü metni” olacak şekilde düzenlenmesini önerilmektedir. Metinlerdeki ortalama sözcük sayıları dikkate alındığında, metinlerde hem Akyol (2010) hem de MEB (1981) kriterlerine göre öğrencilerin seviyeleri üzerinde sözcük kullanıldığı tespit edilmiştir.

Birinci sınıf seviyesindeki Kitap 1A’da yer alan dinleme metinlerinde toplam 2.809 sözcük kullanılmıştır. Metinlerin en kısasında 33, en uzununda ise 336 sözcük kullanıldığı, metinlerdeki ortalama sözcük sayısının ise 140,45 olduğu tespit edilmiştir. Kitap 1B’de yer alan dinleme metinlerindeki sözcük sayısı ise toplam 3.903, metinler arasında en düşük sözcük sayısı 34, en yüksek 385, ortalaması ise 195,15’tir. Akyol (2010) ve MEB (1981) kriterlerine göre birinci sınıfta kullanılacak metinlerde 100’ün altında sözcük yer almalıdır. Buna göre her iki kitapta da seviyenin üzerinde yer alan metin sayısı Kitap 1A’da 20 metinde 13, Kitap 1B’de 20 metinde 14’tür. Aynı sınıf seviyesi için hazırlanmış olmalarına rağmen Kitap 1B’nin ortalama sözcük sayısı (Ort: 195,15) Kitap 1A’dan çok daha fazladır (Ort: 140,45). Her iki kitapta da yer alan metinlerin büyük çoğunluğu sözcük sayısı bakımından 4-5. sınıflar seviyesindedir.

Metinlerdeki Deyim ve Atasözleri

Metinler içerdikleri deyim veya atasözü bakımından analiz edilmiş, elde edilen veriler aşağıda sunulmuştur.

Tablo 7: *Türkçe Ders Kitabı Dinleme Metinlerindeki Atasözü ve Deyim Sayıları*

D.M.	Kitap 1A	Kitap 1B	D.M.	Kitap 2A	Kitap 3A	Kitap 3B	Kitap 4A
1.1.	0	2	1.1.	1	1	2	0
1.2.	0	4	2.1.	1	0	3	0
1.3.	0	3	3.1.	0	0	1	3
1.4.	1	4	4.1.	0	0	0	0
2.1.	0	2	5.1.	1	1	2	5
2.2.	1	3	6.1.	1	3	0	1
2.3.	0	2	7.1.	1	0	0	0
2.4.	0	3	8.1.	0	6	2	0
3.1.	1	0					
3.2.	0	3					
3.3.	0	2					
3.4.	0	1					
4.1.	0	2					
4.2.	1	2					
4.3.	0	7					
4.4.	0	4					
5.1.	0	4					
6.1.	0	2					
7.1.	1	1					
8.1.	1	1					
Toplam	6	52		5	11	10	9
Ortalama	0,30	2,60		0,63	1,38	1,25	1,13
En düşük	0,00	0,00		0,00	0,00	0,00	0,00
En yüksek	1,00	7,00		1,00	6,00	3,00	5,00

Yukarıdaki tablo verileri incelendiğinde kitapların tamamında da bazı dinleme metinlerinde deyim ya da atasözüne yer verilmediği görülmektedir. Kitap 1A'da çok az sayıda atasözü ve deyim yer verilmişken, Kitap 2A'da nispeten biraz daha fazla yer verildiği tespit edilmiştir. Buna karşın Kitap 3A/B ve Kitap 4A'da bazı metinlerde birden fazla yer verilirken, bazı metinlerde hiç yer verilmemiştir. Kitap 1B hariç diğer kitapların dinleme metinlerinde atasözü ve deyimlere yeterince yer verilmemesi, öğretim programında dinleme becerisi kazanımları arasında atasözü ve deyimlerle ilgili kazanım olmamasına bağlanabilir.

Bazı kitaplar sadece belirli temalardaki metinlerde atasözlerine yer verirken, bazıları ise sıklıkla aynı temalardaki metinlerde atasözü ve deyimlere yer vermiştir. Dördüncü temada sadece Kitap 1A ve B metinlerinde atasözleri ve deyimlere yer verilirken, 5, 6, 7 ve 8. temalarda tüm kitapların dinleme metinlerinde atasözü ve deyimlere yer verilmediği tespit edilmiştir. Tüm ders kitapları 2 ve 5. temanın 1. metinlerinde atasözü ve deyimlere yer vermiştir. Bu durum bazı ders kitaplarının belirli temaları tercih etmelerinden ya da belirli temaların atasözü ve deyimlerin de kullanılabilceği metinlere daha uygun olmasıyla açıklanabilir. Örneğin Kitap 1B tüm temalarda atasözü ve deyimlere yer vermeyi tercih etmiştir.

Dinleme Metinlerinin Okunabilirliği (Dinlenebilirliği)

Metinlerin okunabilirlikleri yazılı ve sözlü metinler için kullanılan bir kavram olması nedeniyle araştırma kapsamındaki dinleme metinlerinin okunabilirliği (dinlenebilirliği) metin, cümle ve sözcük uzunlukları ile metinlerde kullanılan bilinmeyen sözcük sayılarıyla ilgilidir.

Metinlerdeki Ortalama Cümle ve Sözcük Uzunluğu

Yeni öğretim programlarında ve ders kitabı değerlendirme kriterleri arasında ortalama cümle uzunlukları hakkında bilgi verilmemiş, sadece kısa olması gerektiği ve öğrenci seviyesine uygun olması gerektiği belirtilmiştir (MEB, 2019: 17, TTKB, 2019: 21). Güneş (2000: 35-40) ilköğretim birinci sınıfta en fazla 5, ikinci sınıfta 8, üçüncü sınıfta 9, dördüncü sınıfta ise en fazla 10 sözcük olmasını önermiştir. Bu kritere göre metinlerin ortalama cümle uzunlukları aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 8: Dinleme Metinlerinde Ortalama Cümle Uzunluğu

	1. Sınıf			2. Sınıf		3. Sınıf		4. Sınıf	
D.M.	Kitap 1A	Kitap 1B	D.M.	Kitap 2A	Kitap 3A	Kitap 3B	Kitap 4A		
1.1.	1,1	6,2	1.1	7,14	2,3	4,7	21,55		
1.2.	2,6	5	2.1	12,52	4,2	3,1	31,16		
1.3.	0,9	4,2	3.1	12,5	1,5	4,2	1,63		
1.4.	7,1	8	4.1	5,88	3,4	1,4	5,66		
2.1.	7,1	6	5.1	12,5	5,2	2,2	8,19		
2.2.	2,7	7,4	6.1	5,88	4,3	3,4	3,77		
2.3.	11,1	4,6	7.1	5,55	2,1	4,1	12,21		
2.4.	6,2	8	8.1	2,22	3,2	3,1	1,27		
3.1.	8,6	6,3							
3.2.	16,6	4,5							
3.3.	16,6	6							
3.4.	5,6	5,5							
4.1.	12,5	3,5							
4.2.	6,2	5,6							
4.3.	3,1	4,5							
4.4.	6,2	6,2							
5.1.	4,7	5,4							
6.1.	4,1	4,6							
7.1.	4,4	8							
8.1.	9	6,5							
Toplam	136	116		64	26	26	85		
Ortalama	6,82	5,80		8,02	3,28	3,28	10,68		
En düşük	0,90	3,50		2,22	1,50	1,40	1,27		
En yüksek	16,60	8,00		12,52	5,20	4,70	31,16		

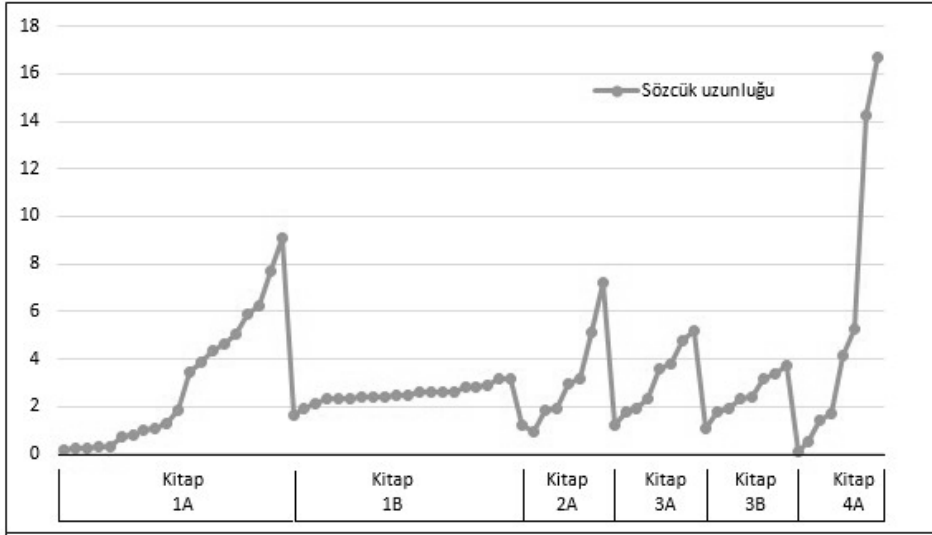
Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere birinci sınıf seviyesindeki Kitap 1A'daki dinleme metinlerinde yer alan cümlelerin ortalama uzunluğu 6,82, Kitap 1B'de ise 5,80 olarak tespit edilmiştir. Bu veriler Güneş'in (2000: 35-40) vermiş olduğu 5 kriterinden daha yüksektir. Bu nedenle birinci sınıf ders kitaplarındaki dinleme metinlerinin cümleleri fazla olmamak kaydıyla uzundur. Bu fazlalık metin sayılarının fazla olmasından kaynaklanmış olabilir. İkinci sınıf ders kitabı Kitap 2A'daki dinleme metinlerinin cümle uzunluğu ise 8,02 bulunmuştur. Bu uzunluk Güneş'in (2000: 35-40) ikinci sınıflar için belirttiği 8 değeri seviyesindedir ve uzunluk bakımından sınıf seviyesine uygundur. Üçüncü sınıf ders kitaplarından Kitap 3A ve Kitap 3B'deki metinlerin cümle uzunlukları eşdeğer olup ortalama 3,28 bulunmuştur. Üçüncü sınıflar için hazırlanan metinlerin ortalama cümle uzunluğu 1 ve 2. sınıflara göre daha fazla olması gerekir. Güneş (2000: 35-40) bu seviye için 9 değerini uygun görmektedir. Bu değer bir kriter kabul edilirse, üçüncü sınıf dinleme metinlerinin her iki kitapta da gereğinden fazla kısa tutulduğu anlaşılmaktadır. Dördüncü sınıf ders kitabı Kitap 4A'daki dinleme metinlerinin ortalama cümle uzunluğu 10,68'dir. Bu değer Güneş'in (2000: 35-40) verdiği 10 değeriyle uyum içerisindedir. Ateşman (1997: 73-74) en kolay sözcük uzunluğunu 2,2, en zor sözcük uzunluğunu ise 3,0 olarak belirlemiştir.

Tablo 9: Dinleme Metinlerinde Ortalama Sözcük Uzunluğu

D.M.	Kitap 1A	Kitap 1B	D.M.	Kitap 2A	Kitap 3A	Kitap 3B	Kitap 4A
1.1.	9,09	2,6	1.1.	1,24	5,2	1,1	0,5
1.2.	7,69	2,5	2.1.	1,85	4,8	3,2	0,12
1.3.	6,25	2,3	3.1.	0,92	3,6	2,4	14,22
1.4.	3,83	2,4	4.1.	5,09	2,3	3,7	5,26
2.1.	4,36	1,9	5.1.	1,92	1,9	1,8	1,43
2.2.	5,04	2,6	6.1.	3,17	3,8	2,3	4,16
2.3.	1,01	2,4	7.1.	2,93	1,2	1,9	1,69
2.4.	4,6	2,8	8.1.	7,18	1,8	3,4	16,66
3.1.	1,31	1,6					
3.2.	0,82	2,9					
3.3.	0,72	2,3					
3.4.	0,26	2,6					
4.1.	1,08	3,2					
4.2.	0,33	2,5					
4.3.	5,88	2,3					
4.4.	3,45	3,2					
5.1.	0,29	2,8					
6.1.	0,2	2,4					
7.1.	0,24	2,1					
8.1.	1,84	2,6					
Toplam	58	50		24	25	20	44
Ortalama	2,91	2,50		3,04	3,08	2,48	5,51
En düşük	0,20	1,60		0,92	1,20	1,10	0,12
En yüksek	9,09	3,20		7,18	5,20	3,70	16,66

Bu tablodaki veriler incelendiğinde en düşük sözcük uzunluğu ortalaması Kitap 3B'dedir (2,48). Ateşman'ın (1997: 73-74) kriterlerine göre metinlerin ortalama sözcük uzunlukları 2,48-5,51 arasındadır. Buna göre metinlerin okunabilirlik ölçütü çok zor olarak değerlendirilmiştir. Bu

veriler arasında özellikle dikkat çeken Kitap 4A metinlerinin ortalama sözcük uzunluğunun (okunabilirliği) 5,51 olarak tespit edilmesidir. Kitap sırasına göre metinlerin en kolaydan en zora doğru sayısal eğri grafiği aşağıda verilmiştir:

Grafik 2: Dinleme Metinlerinin Sözcük Uzunlukları

Grafikte Kitap 4A'nın metinleri uzunluk bakımından yarısının çok zor, yarısının ise çok kolay olduğu görülmektedir. Buna karşın Kitap 1B'nin metinleri ise neredeyse aynıdır ve sınıf seviyesine uygun zorluktadır. Kitap 1A'nın metinleri farklı zorluklara sahiptir. Metinlerin bu gibi çeşitli zorluklarda olması her ne kadar bir üst seviyeye geçme bakımından anlamlı olsa da zorluk derecelerinin 0,2 ile 9,09 arasında değişkenlik gösterdiği tespit edilmesi, metinlerin plansız hazırlandığı kanaatini oluşturabilir.

Bilinmeyen Sözcükler

Metinlerde yer alan bilinmeyen kelimelere ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 10: Dinleme Metinlerindeki Bilinmeyen Sözcükler

Kitaplar	Metin No	Metin Toplam Sözcük Sayısı	Bilinmeyen Sözcükler		
Kitap 1A	3.1	363	Medet	Lakırdı	Köftehor
	4.2	229	Devrim	Mağrur	
	4.4	135	Şad olmak		
	8.1	72	Sanal alem		
Kitap 1B	3.1	54	Can aşısı		
	3.4	75	Avlu		
	4.3	90	Yavan		
Kitap 2A	2.1	488	Dergâh	Tahsis	Ecdad
	4.1	219	Kanca	İhtişam	
	8.1	281	Koru		
Kitap 3A	5.1	234	Aspiratör		
	6.1	211	Adak		
Kitap 3B	1.1	100	Haşarı	Kruvazör,	Nazır,
	2.1	709	Tambur,	Taarruz	Süvari
	7.1	52	Köstek, Manastır Sedef		
Kitap 4A	3.1	533	Hayıflanmak	Nafile	Görüş alanı
	5.1	340	Tsunami		

Metinlerde yer alan bilinmeyen kelimelerle ilgili yeni öğretim programı bilgi vermemektedir. Yıldız'ın (2008: 331) “200 sözcüklü metinde en fazla 15 bilinmeyen sözcük” kriterine göre metinlerin uygun olduğu anlaşılmıştır.

Dinleme Metinlerinin Türleri

Metinlerin türleri bakımından incelenmesi sonucunda her bir kitapta hangi biçimde ne kadar metin yer aldığına ve bu türlerin öğrenci seviyeleri bakımından uygun olup olmadığına dair bulgular aşağıda verilmiştir.

Tablo 11: Sınıflara Göre Dinleme Metin Türlerinin Dağılım Oranları

Türler	1.Sınıf		2.Sınıf		3.Sınıf		4.Sınıf	
	Kitap 1A	Kitap 1B	Kitap 2A	Kitap 3A	Kitap 3B	Kitap 4A	f	%
Öyküleyici	5	12	3	3	5	6	34	47,22
Bilgilendirici	7	3	2	2	0	0	14	19,44
Şiir	8	5	3	3	3	2	24	33,33
Toplam	20	20	8	8	8	8	72	100

Tablodaki verilere göre dinleme metinlerinin çoğu (%47,22) öyküleyici metin türünde, ondan sonra en çok şiir (%33,33) ve bilgilendirici (%19,44) türünde metinlerdir. Yeni öğretim programında türlerin oranlarıyla ilgili %41,18 öyküleyici, %35,29 bilgilendirici ve %23,53 ise şiir türlerinde olması, birinci sınıftaki 4 adet metnin 2'si öyküleyici, 1'i bilgilendirici, 1'i ise şiir türünde olması gerektiği istenmektedir (MEB, 2019: 17). Bu türlerin hangi öğrenme alanında olduğuyula ilgili bilgiler verilmektedir. Yavuzer (2001: 190-191) ilkokul ilk sınıftan itibaren metin türlerinin oranlarının en yüksekte en düşüğe doğru serüven, öykü, masal, bilgi verici, edebî ve bilgi verici romanlar, resimli romanlar şeklinde sıralanmasının doğru olacağını belirtmektedir.

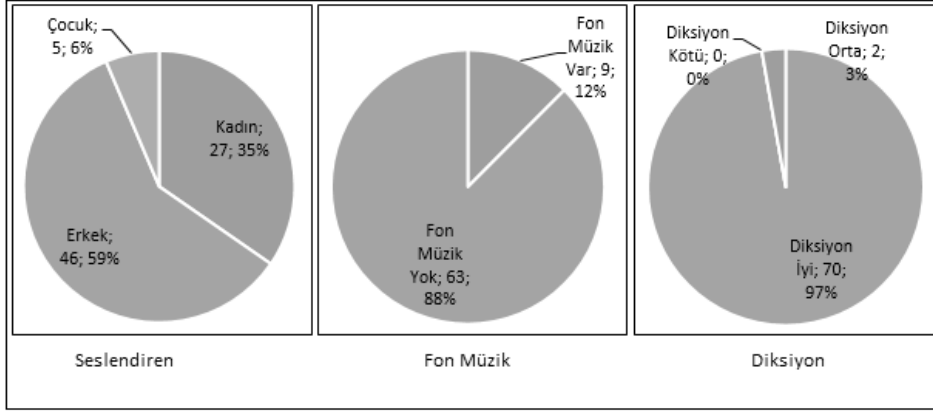
Dinleme Metinlerindeki Sesletim

Metinlerin sesletimleriyle ilgili süresi, seslendirmede fon kullanımı, seslendiren kişinin cinsiyeti belirlenmiş, diksiyonuyla ilgili veriler uzman görüşlerine dayanarak belirlenmiş ve bulgular aşağıdaki tabloda paylaşılmıştır.

Tablo 12: Dinleme Metinlerinin Sesletim Süreleri

D.M.	Kitap 1A	Kitap 1B	D.M.	Kitap 2A	Kitap 3A	Kitap 3B	Kitap 4A
1.1.	0'39"	3'49"	1.1.	0'41"	3"	1'11"	11'02"
1.2.	3'06"	4'27"	2.1.	7'1"	1'39"	8'45"	4'48"
1.3.	0'4"	0'4"	3.1.	0'42"	1'39"	2'1"	23'47"
1.4.	1'27"	2'34"	4.1.	2'2"	0'4"	13'	2'11"
2.1.	1'25"	1'54"	5.1.	1'3"	2'08"	2'03"	3'44"
2.2.	1'56"	3'33"	6.1.	1'21"	2'5"	1'55"	2'27"
2.3.	0'32"	1"	7.1.	1'23"	0'26"	0'38"	4'19"
2.4.	1'52"	3'47"	8.1.	3'05"	5'8"	0'43"	0'38"
3.1.	4'27"	0'48"					
3.2.	0'32"	3'44"					
3.3.	0'33"	3'34"					
3.4.	2'07"	1'04"					
4.1.	0'38"	3'02"					
4.2.	2'34"	2'41"					
4.3.	1'22"	1'05"					
4.4.	1'25"	4'36"					
5.1.	2'26"	1'24"					
6.1.	1'41"	0'41"					
7.1.	1'51"	1'27"					
8.1.	0'58"	3'02"					
Toplam	27'71"	44'92"		16'92"	16'82"	29'05"	51'36"
Ortalama	1'39"	2'25"		2'12"	2'10"	3'63"	6'42"
En düşük	0'32"	0'40"		0'41"	0'26"	0'38"	0'38"
En yüksek	4'27"	4'36"		7'10"	5'80"	13'00"	23'47"

Araştırma bulgularına göre toplam en kısa dinleme metni 16'82" ile Kitap 3A, en uzun toplam dinleme metni ise 51'36" saniye ile Kitap 4A'da yer almaktadır. Kitaplardaki metinlerin sesletim süreleri en kısa metinlerde ortalama 0'26"-0'41" arasında, en uzun metinlerde ise 23'47"-13' arasında değiştiği tespit edilmiştir. Yeni öğretim programında sesletim süreleriyle ilgili bir kriter yer verilmese de 1981 programında 1. sınıf için 3'-5', 2. sınıf için 5'-8', 3. sınıf için 8'-10' ve 4. sınıf için 10'-20' dakika masal/öykü süresi uygun görülmüştür (MEB, 1981: 331-332). Bu ölçülere göre metinlerin ortalama süreleri sınıf seviyesine uygundur. Metinlerle ilgili seslendiren, fon müzik kullanımı ve diksiyon niteliğiyle ilgili veriler karşılaştırmalı olarak aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Grafik 3: Metinlerdeki Sesletim Verilerinin Yüzdelerle Dağılımları

Tüm kitaplar birlikte değerlendirildiğinde metinlerin %59’unda erkek sesi tercih edildiği, çocuk sesine ise %6 kadar yer verildiği tespit edilmiştir. Metinlerin %88’inde fon müzik tercih edilmediği, metinlerin %97’sinin ise sesletim diksiyonu bakımından uzman görüşüne göre iyi nitelikte olduğu tespit edilmiştir.

Dinleme Metinlerindeki Görseller

Araştırma kapsamında görsel öğelere yer veren metin sayılarıyla ilgili veriler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 13: Görsel Öğelere Yer Veren Metin Sayıları

	Seviyeye uygunluk		Metinle tutarlılık	
	Uygun	Uygun değil	Tutarlı	Tutarlı değil
Kitap 1A	--	--	--	--
Kitap 1B	--	--	--	--
Kitap 2A	2	0	2	0
Kitap 3A	1	0	1	0
Kitap 3B	2	0	2	0
Kitap 4A	1	2	3	0

Tablodaki verilere göre birinci sınıflar için hazırlanan Kitap 1A ve Kitap 1B'nin dinleme metinlerinde görsel öğelere yer verilmediği tespit edilmiştir. Öğrencilerin gelişim özellikleri bakımından yardımcı betimleyici öğelere ihtiyaç duymaları nedeniyle Kitap 1A/B'nin görsel öğeye yer verme açısından uygun olmadığı uzman görüşüne göre tespit edilmiştir. Görsel öğeye yer veren diğer kitapların öğrenci seviyesine uygun oldukları ve metinle tutarlılık içinde oldukları uzman görüşüne göre tespit edilmiştir.

Dinleme Metinlerinin İçeriği

Dinleme metinlerinin içerikleri tutarlılık, çocuğa görelilik, değerler, şiddet öğeleri, cinsiyet ayrımcılığı ve esere yazarın müdahalesinin olma durumu bakımından uzman görüşüne göre analiz edilmiş, bulgular aşağıdaki başlıklarda tablo ve grafikler hâlinde verilmiştir.

Metinlerde Tutarlılık, Çocuğa Görelilik ve Değerler

Metinlerin içerikleri tutarlılık, çocuğa görelilik ve içerdikleri değerler bakımından analiz edilmiş ve bulgular aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 14: *Metinlerin Tutarlılık, Çocuğa Görelilik ve Değerler İçeriği*

	Tutarlılık		Çocuğa görelilik	
	Uygun	Uygun değil	Tutarlı	Tutarlı değil
Kitap 1A	20	0	19	1
Kitap 1B	20	0	20	0
Kitap 2A	8	0	8	0
Kitap 3A	8	0	8	0
Kitap 3B	8	0	8	0
Kitap 4A	8	0	6	2

Kitaplarda değer aktarımı bakımından her bir metinde en az bir değere yer vermişlerdir. Bu değerlerin büyük çoğunluğu çocuğun yaşam dünyası olarak bilinen arkadaşlık, yardımseverlik, paylaşım, iyilik, okul sevgisi, aile sevgisi gibi bireysel, sosyal ve aile ilişkileriyle ilgilidir. Ayrıca metinlerde vatanseverlik, Atatürk sevgisi, bilim, verimlilik, bağımsızlık ve Türkçe sevgisi gibi toplumsal değerlere de yer verdikleri tespit edilmiştir. Metinlerin aktardığı değerlerin MEB öğretim programında (2019: 15) yer alan tema ve konu örnekleriyle uyumlu oldukları tespit edilmiştir.

Metinlerde Şiddet Ögesi, Cinsiyet Ayrımcılığı ve Yazar Müdahalesi

Metinlerin içerikleri şiddet ögesi, cinsiyet ayrımcılığı ve yazar müdahalesi varlığı bakımından uzman görüşüne göre analiz edilmiş, bulgular aşağıda tablo hâlinde verilmiştir.

Tablo 15: *Metinlerdeki Şiddet, Cinsiyet Ayrımcılığı Ögeleri ve Yazar Müdahalesi*

	Şiddet Ögesi		Cinsiyet Ayrımcılığı		Yazar Müdahalesi	
	Uygun	Uygun değil	Tutarlı	Tutarlı değil	Var	Yok
Kitap 1A	20	0	20	0	0	20
Kitap 1B	19	1	20	0	0	20
Kitap 2A	8	0	8	0	0	8
Kitap 3A	8	0	8	0	0	8
Kitap 3B	7	1	8	0	0	8
Kitap 4A	8	0	8	0	0	8

Metinler uzman görüşüne göre içerik bakımından değerlendirilmiş, Kitap 1B ve Kitap 3B’de birer metin hariç, diğer metinlerde şiddet ögesine yer verilmediği tespit edilmiştir. Metinlerin cinsiyet ayrımcılığı bakımından ise tamamen uygun nitelikler taşıdığı, hiçbirinde de yazar müdahalesi olmadığı tespit edilmiştir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Tartışma

MEB (2019: 17) ilk okuma yazma döneminde dinleme becerilerinin geliştirilmesinin diğer düşünme becerilerinin de gelişmesine etki edeceği düşüncesiyle, temel alıcı dil becerilerinin daha etkin kılınması gerektiğine işaret etmektedir. Ders kitaplarında her temada biri dinleme alanında olmak üzere 4 metin yer alması gerektiği MEB (2019: 15-16) tarafından belirtilmektedir. İncelenen ders kitaplarındaki metin sayıları ve dağılımları öğretim programına uygun olarak her temada bir adet olacak şekildedir.

Metinlerdeki sözcük sayılarıyla ilgili yeni Türkçe öğretim programında yer alması da eski Türkçe öğretim programı (MEB, 1981: 332-334), Güneş (2000: 35-40) ve Akyol'un (2010: 198) tespitlerine göre sözcük sayıları sınıflar ve yaş ilerledikçe aşamalı artmalıdır. Araştırmada çoğu metnin küçük metinlerden oluştuğu, öğrencilerin sınıf ve gelişim seviyelerine göre aşamalı artmadığı tespit edilmiştir. Yılmaz ve Korkmaz (2017) yaptıkları araştırmada metinlerdeki sözcük sayılarının sınıf seviyelerine uygun olmadığını bulmuşlardır. Bu tartışmalar ışığında metinlerdeki sözcük sayıları belirlenirken sınıf seviyelerinin üstünde metinlere yer verilmiş olduğu, bu konuda planlama yapılmadığı, bilimsel ve araştırma tecrübelerinden yararlanılmadığı sonucuna varılmıştır. Bazı metinlerde atasözü ve deyimlere hiç yer verilmezken, bazı metinlerde birden fazla yer verilmiştir. Bu durum atasözü ve deyimlerin tercih edilmesinde, tema ve metinlere göre dağılımlarında özel bir planlamanın yapılmadığını göstermektedir. Karadağ ve Kurudayıoğlu (2010) yaptıkları araştırmada söz varlığının bu gibi imgesel yollarla zengin tutulmasının öğrencide ifade ve düşünme becerileri zenginliği sağladığını tespit etmiştir. MEB (2019: 149) metinlerde atasözü ve deyimlere mümkün oldukça çok fazla yer verilmesini önermektedir. Buna karşın araştırma kapsamında Kitap 1B hariç atasözleri ve deyimlere fazla yer verilmediği, bunun için bir planlama yapılmadığı sonucuna varılmıştır. Araştırmada Yıldız (2008: 331), Yılmaz ve Korkmaz'ın (2017) bulgularıyla benzer olarak metin uzunluklarının öğrenci seviyelere uygun olmadıkları anlaşılmıştır.

Dinleme metinlerinin metin türü bakımından analizi sonucunda çoğunun öğretim programına uygun olarak öyküleyici olduğu fakat programa aykırı bir şekilde şiir biçiminde metin sayısının bilgilendirici metin sayısına göre daha fazla tercih edildiği sonucuna varılmıştır. Kolaç (2009), Yurt (2017) ve Şahin (2007) dinleme amaçlı şiirlerin öğrenciye beceri kazandırma bakımından yetersizliğini tespit etmiştir. Canlı (2014) ise öyküleyici metinlerin fazla tercih edilmediğini tespit etmiştir. Gündoğdu (2011), Keklik (2009) ve Karadağ ve Kurudayıoğlu (2010) Türkçe dersi metinlerinin tür ve biçim bakımından program çıktılarını sağlayacak nitelikte olmadığını tespit etmiştir. Yavuzer (2001: 190-191) metinlerin öğrenciye göreliliklerine dikkat edilmesini belirtir. Oysa metinlerde buna muhalif olarak genelde erkek sesi tercih edilmiştir. Süre bakımından ise 1981 programına (MEB, 1981: 331-332) göre ya çok uzun ya da çok kısa tutulmuştur.

İncelenen metinlerin öğrenci seviyesine çoğunlukla uygun, metinlerle görsel öğelerin tutarlı bir ilişkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Baş ve Yıldız (2015) görsellerle metin ilişki düzeyinin yetersiz olduğunu tespit etmiştir. Bu bulgu Şahin'in (2007) araştırma sonuçlarıyla uyum göstermektedir. Metinlerin genel itibariyle şiddete ve cinsiyet ayrımcılığına yer vermediği sonucuna varılmıştır. Gündoğdu (2011) ise bunun tersi bir bulguya rastlamıştır.

Sonuçlar

Yapılan araştırmada dinleme metinlerinin seçimi ve taşınması gereken nitelikler bakımından bir planlama yapılmadığı, öğrenci seviyesi, metin uzunlukları ve zorluk seviyeleri konusunda sınıf seviyelerinin dikkate alınmadığı sonucuna varılmıştır. Metinlerdeki sözcük sayıları sınıf seviyelerine göre aşamalı artsa da sınıf seviyelerinin çok üstünde ve aynı sınıf seviyesindeki metinler arasında sözcük sayısı bakımından bir yakınlık veya benzerlik olmadığı, metinlerin cümle uzunlukları, tema ve çocuğa göreliğine fazla dikkat edilmediği, tür bakımından dağılımın programa göre yapılmadığı sonucuna varılmıştır. Metinlerin çocuğa göre uygun olmaları dikkate alındığında sesletim, diksiyon ve fon müzik kullanımı bakımından erkek egemen metinler kullanıldığı, diksiyonun iyi ama metinlerin dinlenebilirliğini artıran fon müzik kullanmanın tercih edilmediği anlaşılmıştır. Tüm bunlara rağmen değer aktarımı bakımından tutarlı, MEB 2019 öğretim programının bu konudaki temel kriterlerine uygun, şiddet ve argo içermeme bakımından uygun olduğu sonucuna varılmıştır.

Ders kitaplarında yer alacak dinleme metinleri seçilirken dinleme becerilerini geliştirebilecek şekilde öğretim programının ve alanda geliştirilen bilimsel önerilerin dikkate alınması gerekir. Dinleme becerilerinin öğretimiyle ilgili daha kapsamlı ve geniş araştırmalarla literatürdeki eksikliklerin giderilmesi gerekir.

KAYNAKÇA

- Akyol, H. (2010). *Yeni Programa Uygun Türkçe Öğretim Yöntemleri*, Ankara, Pegem Akademi Yayınları.
- Akyol, H. (2012). *Programa Uygun Türkçe Öğretim Yöntemleri*, Ankara, PegemA Yayıncılık, 5. Baskı.
- Ataşçi, A. (2018). *İlkokul Türkçe 2. Sınıf Ders Kitabı*, Ankara, Koza Yayınları.
- Ateşman, E. (1997). Türkçede Okunabilirliğin Ölçülmesi, *Ankara Üniversitesi TÖMER Dil Dergisi*, sayı 58. (s.171-174).
- Aydın, Ş. (2018). *Dinleme/İzleme Türlerinin Terim ve Tasnif Bakımından Karşılaştırmalı İncelemesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Marmara Üniversitesi.
- Balun, H. (2008). *İlköğretim Birinci Kademedeki Uygulanan Görsel Okuma ve Sunu Alanının Türkçe Öğretiminde Kazanımlara Ulaşmadaki Etkililiği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Fırat Üniversitesi.
- Baş, B., Yıldız, F. İ. (2015). Türkçe 1. Sınıf Ders Kitabının Resim-Metin İlişkisi Açısından Değerlendirilmesi, *International Online Journal of Educational Sciences*, cilt 7, sayı 1. (s.230-241).
- Canlı, S. (2014). *Türkçe Ders Kitaplarına Seçilecek Metinlerin Niteliği Üzerine Bir Araştırma*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Atatürk Üniversitesi.
- Civelek, D., Gündüz, D. Y., Karafilik, F. (2018). *İlkokul Türkçe 1 Ders Kitabı*, Ankara, MEB, 1. Baskı.
- Coşkun, E. (2009). *Geçmişten Günümüze Türkçe Öğretiminin Gelişimi, İlköğretimde Türkçe Öğretimi*, Ankara, Pegem Akademi Yayınları.
- Çeltik, E. (2018). *İlkokul 3. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*, Ankara, Dikey Yayıncılık
- Çifçi, M. (2001). Dinleme Eğitimi ve Dinlemeyi Etkileyen Faktörler, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt 2, sayı 2. (s.165-177).

- Doğan, Y. (2007). İlköğretim İkinci Kademedeki Dil Becerisi Olarak Dinlemeyi Geliştirme Çalışmaları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi.
- Doğan, Y. (2012). *Dinleme Eğitimi*, Ankara, Pegem Akademi Yayınları, 1. Baskı.
- Ergin, A. (2012). *Eğitimde Etkili İletişim*, Ankara, Anı Yayıncılık, 6. Baskı.
- Gündoğdu, A. E. (2011). İlköğretim Sekizinci Sınıf Dinleme Metinlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, *Turkish Studies*, cilt 6, sayı 1. (s.1186-1196).
- Güneş, F. (2000). Çocuk Kitaplarında Okunabilirlik İlkeleri, *Yaşadıkça Eğitim*, sayı 67. (s.35-40).
- Kaftan, A. H., Arslan, Ü., Kul, S., Yılmaz, N. (2018). *İlkokul Türkçe Ders Kitabı 4*, Ankara, MEB, 1. Baskı.
- Karadağ, Ö., Kurudayıoğlu, M. (2010). 2005 Türkçe Programına Göre Hazırlanmış İlköğretim Birinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarının Kelime Hazinesi, *TÜBAR*, cilt XXVII, sayı Bahar. (s.423-436).
- Karadağ, Ö. (2005). *İlköğretim I. Kademe Öğrencilerinin Kelime Hazinesi Üzerine Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi.
- Karaduman, B. E., Özdemir, E., Yılmaz, O. (2018). *İlkokul Türkçe Ders Kitabı 3*, Ankara, MEB, 1. Baskı.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara, Nobel.
- Keklik, S. (2009). 1–8. Sınıf Türkçe Dersi Ders Kitaplarının Metin Türleri ve Özellikleri Açısından İncelenmesi, *I. Uluslararası Türkiye Eğitim Araştırmaları Kongresi*, www.oc.eab.org.tr/egtconf/pdfkitap (Erişim Tarihi: 17 Ekim 2019).
- Kolaç, E. (2009). İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Tür Açısından Değerlendirilmesi, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, cilt 6, sayı 1. (s.594-626).

- MEB. (1981). Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı, *Tebliğler Dergisi*, cilt 44, sayı 2098, (26 Ekim 1981). (s.324-356).
- MEB. (2006). *İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı*, Ankara, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MEB. (2009). *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (1-5. Sınıflar)*, Ankara, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MEB. (2019). *Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, Ankara, Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi.
- Payza, T. (2015). *Ortaokul 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adnan Menderes Üniversitesi.
- Sulak, S. E. (2009). *İlköğretim Okulları 1-5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Türlerine Göre Yapılarının Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Selçuk Üniversitesi.
- Şahin, T. Y., Yıldırım, S. (1999). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*, Ankara, Anı Yayınları.
- Şimşek, C. (2012). İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı İçeriklerinde Kent ve Köy Kültürü Unsurları, *Kent Akademisi*, cilt 5, sayı 3. (s.87-104).
<http://www.kentakademisi.com/ilkogretim-7-sinif-turkce-ders-kitabi-iceriklerinde-kent-ve-koy-kulturu-unsurlari/16525/> (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2019).
- TDK. (2005). *Türkçe Sözlük*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, H. (1980). *Okuduğunu Anlama Gücü ile Yazılı Anlatımı Geliştirme Yönünden Okullarımızdaki Türkçe Öğretimi*, Ankara, Mars Matbaası.
- TTKB (2019). *Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara Ait E-İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları*, Ankara, TTKB.

- Yalçın, H., Yurdusever, A. (2018). *İlkokul Türkçe Ders Kitabı 1*, Ankara, S.E.K. Yayınları.
- Yavuzer, H. (2001). *Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna Çocuk Psikolojisi*, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 5. Baskı.
- Yıldız, C. (Ed.). (2008). *Yeni Öğretim Programına Göre Kuramdan Uygulamaya Türkçe Öğretimi*, 2. Baskı, Ankara, Pegem Yayıncılık.
- Yılmaz, M., Korkmaz, C. (2017). 1-5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin İçerik Açısından Değerlendirilmesi, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt 14, sayı 38. (s.111-130).
- Yurt, S. U. (2017). 1. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerde İmgesel Dil Kullanımı, *Turkish Studies*, cilt 12, sayı 6. (s.799-810).